

УДК 711:725

Л. Г. Василенко,

*кандидат архітектури, доцент кафедри містобудування
Київського національного університету будівництва і архітектури*

М. А. Сингаєвська,

*аспірант кафедри містобудування,
Київського національного університету будівництва і архітектури*

ВПЛИВИ ЯК ПІДГРУНТЯ ЦІЛІСНОГО АРХІТЕКТУРНОГО ПРОЦЕСУ

Анотація: в статті висвітлені характерні позиції і концепції значення впливовості в архітектурному процесі провідних теоретиків XVIII – поч. XX ст.

Ключові слова: мистецтвознавці, теоретики, архітектура, впливи, еволюція, концепції, позиції, стиль, архетипи, формоутворення.

Мета: Ознайомлення з роллю впливів і їх особливостями, проявами в архітектурному процесі до XX ст.

Актуальність дослідження обумовлена необхідністю поглиблення історико-архітектурних знань у зв'язку з потребами суспільства, пояснення формування стилю сучасної архітектури, введення у науковий обіг фактологічного матеріалу, виявленого в процесі дослідження.

Виклад матеріалу. Протягом історичного процесу зодчі творчо осмислювали досвід попередніх епох, толерантно використовуючи і разом з цим змінюючи випробувані часом конструктивні прийоми, оновлені форми, елементи, деталі, застосовували різні співвідношення та системи пропорціювання. Процес відбувався шляхом аналізу та синтезу накопиченого віками досвіду. Усвідомлення та розумне творче запозичення стильових характеристик надавало гармонійного виразу новому архітектурному твору.

За усталеним означенням архітектурним стилем вважається сукупність характерних рис та ознак архітектури, це стійка спільність конструктивної і образної систем, засобів виразності та образності прийомів. [1]. Розвиток архітектури характеризується появою нових стильових композиційних прийомів, функціональною організацією простору, застосуванням нових форм і матеріалів. Поява нового архітектурного стилю спричинена потребами суспільства, яке ставить перед архітектурою нові соціальні, функціонально-конструктивні та естетичні завдання. Поряд із зазначеними якостями поява нового стилю супроводжується проривом в галузі конструктивних рішень, використанням естетичних принципів попереднього етапу, враховуючи при цьому нові функціональні вимоги та можливості будівельних технологій [2].

Наукові дослідження свідчать, що впливи відіграють провідну роль в архітектурному формоутворенні, в розвитку архітектури, у формуванні історичних архітектурних стилів. Ця тема висвітлювалася з кінця XVIII ст. в роботах зарубіжних філософів, істориків архітектури, мистецтвознавців, архітекторів-теоретиків. Представники німецької філософії Г. Гегель, І. Кант, А. Цейзинг, Г. Земпер, німецькі мистецтвознавці Г. Вьольфлін, П. Франкль, Е. Кон-Вінер, історики архітектури М. Брунов, А. Бунін, О. Шуазі, українські дослідники мистецтва і архітектури Д. Чижевський, Ф. Шміт та сучасні дослідники В. Власов, Д. Фесенко розглядали впливи як підгрунття теоретичних концепцій, інтерпритацій цілісного історичного архітектурного процесу. [2-12].

Одним з перших теоретиків, який, спираючись на філософські засади, розробив концепцію розвитку архітектури, був відомий німецький філософ Г. Гегель. Багатогранний талант дозволив автору використати власне філософське вчення як підгрунття для пояснення логіки історичного процесу в мистецтві та архітектурі. В теоретичній праці «Лекції по естетиці» (надрукована в 1820 р.) Г. Гегель сформулював принцип розвитку архітектури, використовуючи діалектичну тріаду. [3] Філософ вбачав, що історія архітектури сформована з трьох логічних складових: теза – доордерна архітектура, що мала самостійне значення: уособлення символу, на який впливала релігійна ідея; антитеза - класична грецька архітектура, що слугувала пристанком для людини, статуї, божества; синтез – готична архітектура, яка мала самостійне значення подібно символічній архітектурі, і водночас слугувала пристанком для людини подібно класичній архітектурі. [4]

В кінці 60-х років XIX ст. в дослідженнях історії архітектури з'явилася інша позиція щодо розвитку архітектури. Німецький теоретик архітектури Г. Земпер в книзі «Практична естетика», що вийшла в світ 1863 р., усвідомлював архітектурний стиль як складне історичне явище, для формування якого принципове значення має практичне призначення будівлі [5]. Доцільність теорії Г. Земпера була підтверджена згодом істориком М. Бруновим, який також вважав, що закони архітектурного формоутворення проявляються в пропорційності, симетрії, тектоніці, і формуються під впливом функціонального призначення будівлі, конструкцій та матеріалу. [4]

Німецький дослідник А. Цейзинг запропонував теорію «золотого перетину» (опублікована в 1855 р.) для пояснення загального процесу еволюції архітектури. Згідно авторської концепції, універсальним стилеформуєчим фактором, який *впливає на зародження та еволюційний процес архітектури, є гармонійні пропорції*. [6]

Загальним висновком дослідників була думка про сутність архітектурного стилю, який залежить від *впливу* природних умов регіону, де виникла архітектура. [1-6]

Починаючи з 80-х років XIX ст. набуває поширення теорія циклічного розвитку мистецтва і архітектури. Для обґрунтування вказаної теорії дослідники обрали для аналізу характерні хронологічні періоди, що мали місце в історії архітектури і які впливали один на одний. [7-11] Започаткував цю теорію німецький мистецтвознавець Г. Вольфлін, який, досліджуючи еволюцію архітектури в контексті розвитку мистецтва, фундаментально проаналізував процес зміни стилей європейського мистецтва протягом XV-XVII століть, а саме - процес трансформації Ренесансу у Бароко. Г. Вольфлін виявив фактори, що *вплинули* на зміну стилей, виділивши *впливові характеристики* кожного з них на основі формально-стилістичного аналізу. Також він обґрунтував положення про періодичну повторюваність певних формоутворюючих трансформацій на даних етапах розвитку мистецтва і архітектури: вплив площинних форм на появу просторових, вплив тектонічних форм на появу атектонічних, вплив замкнених композицій на появу відкритих, вплив статичних форм на появу динамічних тощо. Він довів, що в еволюції римської архітектури I-III ст. простежуються закономірності, подібні до розвитку європейської архітектури XV-XVII ст. – трансформації Ренесансу у Бароко [7,8].

В кінці XIX ст. мистецтвознавець П. Франкль розробив вчення про фази розвитку нової європейської архітектури, фокусував своє дослідження на проблемах архітектурної композиції. В праці «Настільна книга мистецтвознавця» (нім. «Handbuch der Kunstwissenschaft») П. Франкль переконував, що трансформація романської архітектури в готичну підпорядковується законам, подібним переходу італійської архітектури Ренесансу у Бароко. Він визначив також повтор і ритм у архітектурних формах через певні історичні інтервали, виявивши характерні впливові елементи стилю, які були використані зодчими наступних епох [9].

Цікаві погляди щодо ролі *впливів* в архітектурі знаходимо і у німецького історика, мистецтвознавця Е. Кон-Вінера. В «Історії стилів образотворчих мистецтв», опублікованої 1916 р. [10], поряд з дослідженням мистецтва автор звертає увагу і на архітектурний процес, як складову розвитку мистецтва. Позиція автора ґрунтувалася на усвідомленні, що на формування архітектурного стилю *впливає* функціональне призначення будівлі, а також доцільність її елементів. Е. Кон-Вінер визначив, що в кожен історичну епоху розробляється певний набір матеріальних можливостей – архетипів, і коли він вичерпується, виникає необхідність створення інших форм. [10]

М. Брунов в монографії «Очерки по истории архитектуры» (вид. 1937 р.) підтримує позицію Е. Кон-Вінера, який вважав, що *впливовість* існує на кожному історичному етапі, архітектурний стиль проходить три еволюційні стадії свого розвитку: від конструктивної архітектури через декоративну до орнаментальної архітектури. [4] Всі історичні етапи цього замкнутого циклу залежать від мінливих стадій вирішення художніх завдань. Кожного разу за конструктивною стадією настає декоративна, потім змінюється орнаментальною, а потім знову настає конструктивна, на яку *впливають* вже інші культурно-історичні та економічні умови. Згідно концепції Е. Кон-Вінера *впливовим носієм* в усіх циклах поставав спосіб вирішення художніх завдань. [10]

З початку ХХ ст. питання впливів в архітектурі розглядалося в контексті обґрунтування теорії циклічного розвитку мистецтва К. Деоном, Д. Чижевським, Ф. Шмітом та іншими. [11-13]

В розуміння питання впливовості в мистецтві і в архітектурі, зокрема, значний внесок зробив український вчений, філолог Д. Чижевський в першій чверті ХХ ст., запропонувавши схему чергування історичних періодів, його теорія згодом отримала назву «маятник Чижевського». Відповідно до цієї схеми, виділяються традиційні пари понять: ренесанс і бароко, класицизм і романтизм, реалізм і модернізм. При цьому перший елемент кожної з пар виступає джерелом спадковості, *впливових* носіїв для наступного етапу. [11]

На наш погляд, найповніше аспект впливів в архітектурі в контексті теорії циклічного розвитку освітив в 1919 р. український вчений, мистецтвознавець Ф. Шміт (м. Харків). Спираючись на моменти впливовості з метою визначення внутрішніх законів та механізмів розвитку, він розділив історію мистецтва і архітектури на шість циклів, охопивши період від первісних цивілізацій до початку ХХ ст. [12, 13]

Ф. Шміт стверджував, що під впливом певних природних, соціальних, економічних та релігійних факторів на кожному історичному етапі зодчі вирішували певні функціонально-естетичні завдання, які впливали на композиційні прийоми, засоби виразності, системи пропорціонування, тобто створювали архетипи, притаманні кожному стилю. Зазначаючи вплив попередніх епох на формування нового стилю, Ф. Шміт обґрунтовував і поєднав спадковість, *впливовість* з прогресом архітектури. [12, 13]

Висновки. Розглянуті аспекти теоретичних концепцій свідчать про те, що історики архітектури, мистецтвознавці надавали великого значення впливам в архітектурі, що надихало їх до створення теоретичних основ впливовості.

Використана література

1. БСЭ. Изд. III, Т-24. – М.: Наука, 1976 р. – с. 514.
2. Зейферт М.Г. Преемственность в образовании архитектурных стилей (на примере архитектуры Западной Европы I-XVIII вв.) / М. Зейферт // Казанский государственный архитектурно-строительный университет. Известия КГАСУ, Вып. № 4 (18). - Казань: 2011, с. 32-38.
3. Гегель Г. В. Эстетика: В 4 т. / Г. Гегель // — М.: Искусство, 1969. — Т. 1., с. 75
4. Брунов Н. И. Очерки по истории архитектуры. Том 1 / Н. Брунов // . – М.: ЗАО Центрполиграф, 2003. – 400 с.
5. Г. Земпер. Практическая эстетика, пер. с нем. / Г. Земпер // - М.: 1970.
6. Энциклопедический словарь Ф. А. Брокгауза и И. А. Ефрона. — Изд. Ефрон. 1890 — 1907.
7. Вёльфлин Г. Ренессанс и барокко. / Г. Вёльфлин // - М.: Азбука-классика, 2004. — 288 с.
8. Вёльфлин Г. Классическое искусство. / Г. Вёльфлин// - Санкт-Петербург: Алетейя, 1999. — 328 с. — ISBN 5-89329-076-3
9. Frankl P. Handbuch der Kunstwissenschaft. / P. Frankl // Dusseldorf - Gebundene Ausgabe, 1917. – 320 с.
10. Кон-Винер Э. История стилей изящных искусств. // Э. Кон-Винер // — М.: Прогресс, 1916. – 156 с.
11. Власов В. Г. Маятник Чижевского. Добавления к теории прогрессивного циклического развития искусства В. И. Шмита. / В. Власов// Изд. «Архитектон: известия вузов» Вып. № 49, март 2015.
12. Шмит Ф.И.. Искусство - его психология, его стилистика, его эволюция. /Ф. Шмит// - Х., 1919. - 328 с.
13. Прокофьев, В. Н. Ф. И. Шмит и его теория прогрессивного циклического развития искусства /В. Н. Прокофьев // Советское искусствознание. – М., 1981. – Вып. 2., ст. 275.

Аннотация

В статье выявлены характерные позиции и концепции значения влияния в архитектурном процессе ведущих теоретиков XVIII – нач. XX века.

Ключевые слова: теоретики, архитектура, влияния, история, стиль.

Annotation

Special positions and concepts of influence in architectural process by authors XVIII- beg. XX c.

Keywords: authors, influences, history, concepts, style, architecture.